

Sanja
Cvetnić

Akademaska crkva Sv. Katarine

KATARINA HORVAT LEVAJ, DORIS BARIČEVIĆ,
MIRJANA REPANIĆ BRAUN
Akademaska crkva sv. Katarine u Zagrebu, Zagreb
Institut za povijest umjetnosti, 2011., 404 str.
UREDILA Katarina Horvat Levaj
ISBN 978-953-6106-86-8

Sveta Kata je kao i svake godine došla s poslovičnom vremenskom prognozom, snijegom “na vrata”. Međutim, ove je godine donijela i dar, pretekavši prosinačke daronosce sv. Nikolu, maloga Isuseka i druge likove koji s vrećom darova krajem godine kruže oko ognjišta, jelki, jaslica i sajmovi. Njezin dar – monografiju *Akademaska crkva sv. Katarine u Zagrebu* – javnosti su zapravo darovale tri autorice: Katarina Horvat Levaj, Doris Baričević i Mirjana Repanić Braun. Knjiga bi mogla nositi i podnaslov “Sve što ste htjeli znati o najljepšoj crkvi u kontinentalnoj Hrvatskoj, a za to ste morali naći i pročitati mnogo članaka, studija (najvećim dijelom istih autorica koje su napisale monografiju), vodiča, pregleda, zbornika i kataloga.” I ne biste našli sve što je okupljeno i za čitatelje rasprostrto među koricama monografije. Knjigu darom i poslasticom čini dugi istraživački rad i vrijedni rezultati, urednička skrb (Katarina Horvat Levaj), odlične i dobro izabrane fotografije Marija Brauna i Milana Drmića (uz suradnju Paola Mofardina i Jovana Kliske), brižno komponirane stranice (Franjo Kiš), pomno odabrani i poučni arhitektonski snimci (Institut za povijest umjetnosti u Zagrebu), dobro reproducirani arhivski nalazi tlocrta i prikaza iz arhiva u Zagrebu, Parizu, Budimpešti i Beču. Geslo graditelja crkve Sv. Katarine isusovačkoga reda je *Omnia ad maiorem Dei gloriam*, a ova je monografija – osim na slavu Božju – i *ad auctorem gloriam*, na slavu autorica koje su je napisale i objavile, ili, kako je zadovoljno

zaključio rektor crkve Sv. Katarine Vladimir Magić u *Predgovoru*: “Čitajmo i učimo. Budimo ponosni.”

U kratkom se *Uvodu* Katarina Horvat Levaj kritički osvrnula na povijest istraživanja crkve Sv. Katarine i one istraživače koji su pridonijeli njezinu poznavanju, posebno ističući arhivske nalaze o gradnji crkve Željka Jirouška u disertaciji (1943.),¹ povijesne podatke vezane uz crkvu i rad isusovaca u Zagrebu Miroslava Vanina (1969.)² te dvoranski *Wandpfeiler*-tip crkava kao rješenje, prema istraživanju Đurđice Cvitanović (1984.).³ To nisu dakako sva zaslužna i spomena vrijedna lica za povijest istraživanja Sv. Katarine, ali za njihov potpuni pregled treba zaviriti u knjigu.

Unutar zajedničkih korica povijest crkve razdijeljena je u monografiji – poput Crvenoga mora razdvojena Mojsijevim štapom u zajedničkom koritu – u dvije epohe. Prvu predstavlja dio naslovljen *Crkva sv. Katarine u baroknom razdoblju – od početka gradnje do ukinuća isusovačkog reda*, u kome su se autorice istraživački usmjerile prema *Arhitekturi* (Katarina Horvat Levaj), *Kiparstvu* (Doris Baričević) te

- 1 Usp. Željko Jiroušek, *Novi prilozi za povijest crkve sv. Katarine u Zagrebu*, Zagreb, Filozofski fakultet, disertacija, tiskopis, 1943.
- 2 Usp. Miroslav Vanino, *Isusovci i hrvatski narod I. Rad u XVI stoljeću. Zagrebački kolegij*, Zagreb, Filozofsko-teološki institut Družbe Isusove, 1969.
- 3 Usp. Đurđica Cvitanović, “Graditelj Hans Alberthal”, u: *Radovi Instituta za povijest umjetnosti 8*, Zagreb, Institut za povijest umjetnosti, 1984., str. 63–73.

Slikarstvu, štukaturama i djelima umjetničkoga obrta (Mirjana Repanić Braun). Drugi dio *Crkva sv. Katarine nakon ukinuća isusovačkog reda 1773. godine* (Katarina Horvat Levaj) prati obnove, stradanja i restauracije zaključno s posljednjom koja je okončana 1992. godine. Tada je crkva zasjala kako je manje-više i danas vidimo, a u susjedstvu Sv. Katarine otvorena je izložba *Isusovačka baština u Hrvata*,⁴ čime su u Hrvatskoj dovršene proslave petstote obljetnice rođenja sv. Ignacija Lojolskoga (1491. – 1991.) i četrinsto pedesete godišnjice osnutka reda Družbe Isusove (lat. *Societas Jesu*).

U graditeljske probleme sakralne arhitekture Katarina Horvat Levaj uvodi nas poput dobrog romanopisca, prvo kroz *Kulturni ambijent zagrebačkoga Gornjega grada u vrijeme dolaska isusovaca i okolnosti gradnje crkve sv. Katarine*, a potom iz te šire perspektive prelazi na *Urbanistički smještaj isusovačkog kompleksa s crkvom sv. Katarine*. Isusovci na Gradec dolaze 1606. godine i prvo se smještaju u oružanu uz istočni gradski zid i kulu. Za red koji ima vojnu organizaciju i generala na čelu, koji je potvrđen papinskom bulom što spominje *upravljanje vojujućom crkvom* (lat. *Regimini militantis Ecclesia*), smještaj u oružani i nije tako neobičan. U vrijeme dolaska prvih zagrebačkih isusovaca general superior reda je Claudio Acquaviva, "čvrst u odlukama, blag u ophođenju", što je i preporučio s ubrači. U tijeku su duhovni boj s reformističkim pokretima, provedba odluka Tridentuskoga sabora, potpisan je Žitvanski mir (upravo iste, 1606. godine), stoluje hrvatski ban Ivan II. Drašković, a na Kaptolu zagrebački biskup pavlin Šimun Bratulić. Granica Osmanskoga Carstva je na dan-dva jahanja: danas do negdašnje granice idemo na kraći, recimo, popodnevni nedjeljni izlet. Gradnju crkve isusovci su započeli 1620. godine, kada je stara dominikanska crkva iste titularke srušena, a osim njezina podizanja, postupno su zauzeli veliki dio jugoistočnoga dijela Gradeca oblikujući njegov (gotovo)

današnji izgled. Primjerice, proširili su ulicu pred pročeljem crkve, a na vlastitu zemljištu oblikovali su trg u zaključku kojeg se isticalo visoko zabatno pročelje, zamišljeno s parom pročelnih zvonika, karakterističnih za isusovačke crkve u habsburškim zemljama. U potpoglavljima *Crkva sv. Katarine – projekt i gradnja* te *Crkva sv. Katarine u kontekstu srednjoeuropske ranobarokne arhitekture*, Katarina Horvat Levaj čitatelja polako, korak po korak vodi kroz probleme gradnje, dotok *Weindpfeiler*-tipa iz Dillingena, preko Eichstätt i Innsbrucka do Zagreba te prijepor oko jednoga ili dva graditelja imenom Hans Alberthal ili Giovanni Albertalli, koji podiže isusovačke crkve u navedenim gradovima. Autorica razlaže potvrde srodnosti graditeljskih rješenja s južnonjemačkim crkvama te oblikovnoga rješenja projektiranoga pročelja u Zagrebu s onima isusovačkih crkava u Beču, Trnavi i (nekoć) Ljubljani, koje povezuju bečki majstori i mecena Friedrich II. Habsburški. U potpoglavlju *Crkva sv. Katarine u kontekstu hrvatske ranobarokne arhitekture* Katarina Horvat Levaj upoznaje čitatelja s odjekom Sv. Katarine u drugim gradovima, u crkvama ne samo isusovačkoga (Varaždin) nego i franjevačkoga (Varaždin, Samobor, Klanjec) i pavlinskoga reda (Olimje), kao i u župnim crkvama (takoder, Samobor).

Doris Baričević u *Kiparstvu*, kao prvom poglavlju koje se bavi opremom, ističe ulogu članova hrvatskoga plemstva "koji su u velikom broju znatnim zalaganjem i materijalnim sredstvima nastupali kao donatori odajući time priznanje redu koji im je u svom kolegiju odgajao sinove".⁵ Kao što je Katarina Horvat Levaj unijela u povijest istraživanja Sv. Katarine rješenje pročelja s dva tornja, a time i posve drugu zamisao o izgledu crkve i trga, tako i Doris Baričević svojim istraživanjima obogaćuje razumijevanje njezine liturgijske opreme, jer u potpoglavlju *Oltari u*

4 Usp. AA vv., *Isusovačka baština u Hrvata*, Muzejsko-galerijski centar, Zagreb, Muzejski prostor, 1992. Uredila Biserka Rauter Plančić.

5 Doris Baričević, *Kiparstvo*, u: Katarina Horvat-Levaj, Doris Baričević, Mirjana Repanić-Braun, *Akademska crkva sv. Katarine*, Zagreb, Institut za povijest umjetnosti, 2011., str. 135.

razdoblju od dovršenja crkve do nestanka u požarima 1645. i 1674. godine – spoznaje iz arhivskih izvora daje uvid u prvotnu “scenografiju” misnih slavlja u Sv. Katarini. Taj zamišljeni put u nestali, požarima uništeni inventar crkve nije cilj sâm po sebi, nego omogućuje da pratimo odabire naručitelja iz obitelji Drašković, Erdödy, Palfy, Ratkaj, Mikulić, Ručić, Frankopan, Patačić... Slijedimo i promjene izgleda svetišta od prvoga glavnoga oltara za koji pretpostavlja da je autor vodeći kipar u Crazu Hans Ludwig Ackermann (1629. – 1633.); uništen u požaru 1645. – koji je u isto vrijeme zadužen za podizanje glavnoga oltara zagrebačke katedrale, dijelom sačuvanih, istraženih i izloženih u današnjem svetištu upravo zaslugom Doris Baričević – potom drugoga oltara Wilhelma Medera (Mötter) iz Celja (1674.) pa do glavnoga oltara koji je bio postavljen kao suzdržani liturgijski namještaj pred raskošnu zidnu sliku u svetištu (1762.). Tako je Doris Baričević proširila stilsku genealogiju kiparstva u Sv. Katarini koja je i sada razvidna na oltarima, pa tako i u naslovima potpoglavlja koja slijede: *Kasni manirizam u kiparskim i drvo-rezbarskim djelima Ivana Jakoba Altenbacha i Tome Derwanta*, *Pojava ranoga baroka u kiparskim djelima Ivana Komersteinerja*, *Uvođenje mramornih oltara kipara Francesca Robbe u znaku zrelog baroka i Kasnobarokni glavni oltar*. Uz poglavlje o kiparstvu Doris Baričević treba također napomenuti da je upravo ona “uvela” varaždinskoga kipara Ivana Jakoba Altenbacha u Sv. Katarinu, još prije tri desetljeća.⁶

Srodnim postupkom restitucije izgubljenoga inventara u povijesno-umjetničku memoriju o Sv. Katarini i Mirjana Repanić Braun započela je poglavlje *Slikarstvo, štukature i djela umjetničkoga obrta* prvo osvrtnom na izgubljene oltarne pale (*Razdoblje od 1622. do 1656. godine – svjedočanstva arhivskih izvora*). Udruženo s izgubljenim oltarima i kipovima možemo predočiti strogu i suzdržanu liturgijsku opremu isusovačke crkve, malo

nalik današnjoj, koja je poput prikazanih mučenika završila na lomači, ali zagrebačkih požara koji su harali drvenim gradom. Nakon toga, Mirjana Repanić Braun kao najbolji stručnjak za atributivnu problematiku slikarstva kontinentalne Hrvatske vješto vodi čitatelja od jednoga do drugoga umjetničkoga imena u potpoglavljima *Oltarne slike Hansa Georga Geigera na tragu srednjoeuropskoga kasnog manirizma*, *Slike Hansa Adama Wiessenkirchera – primjeri srednjoeuropskoga zrelobaroknog slikarstva*, *Slike Bernarda Bobića – primjeri lokalnoga baroknog slikarstva*, a potom zaključuje analizom zidne slike u svetištu: *Glavni oltar Andreja Kristofa Jelovšeka – primjer kasnobaroknog trompe-l'oeil slikarstva*. Svojim prethodnim istraživanjima i izložbenim projektima Mirjana Repanić Braun okupila je opus Hansa Georga Geigera,⁷ a atribucija jedne od najljepših slika iz 17. stoljeća u kontinentalnoj Hrvatskoj Sv. Franjo de Borja do odra kraljice Izabele (oko 1685.) Hansu Adamu Wiessenkircheru plod je njezine nadahnute misli i oštrog oka. Za *stucco* ures izrađen između 1712. i 1726. godine naglašava prisutnost (barem) dviju radionica. Osim one otprije poznate, Antona Josepha Quadrija, prepoznaje udio različite radionice. Za sada neimenovanoj ali iznimnoj radionici – a za koju ne nalazi prave usporedbe na području Hrvatske – pripisuje velike pripovjedne reljefne prizore. Osim predmeta, u potpoglavlju *Djela umjetničkoga obrta* Mirjana Repanić Braun uzivljuje i imenâ majstora iz Augsburga, Graza te donatorica poput Suzane Druškoci, Barbare Bedeković i Helene Ručić, koje se i ovdje – ah, žene – nisu odmakle daleko od suđa, doduše liturgijskoga.

Na kraju izdanja *Katalog* donosi u-slici-iriječi cjelokupni inventar crkve, od kapele do kapele, po lađi do svetišta i sakristije. Prate ga vrlo korisna *Kronologija gradnje, kiparstva, slikarstva, štukatura i ostalog inventara*, *Bibliografija* te *Kazalo osobnih imena* i *Kazalo lokaliteta i spomenika*.

6 Usp. Doris Baričević, “Varaždinski kipar Ivan Jakob Altenbach”, u: *Peristil*, 25, Zagreb, Društvo povjesničara umjetnosti Hrvatske, 1982., str. 107–131.

7 Usp. Mirjana Repanić-Braun, Blaženka First, *Majstor HGG slikar plastične monumentalnosti*, Zagreb, Muzej za umjetnost i obrt; Ljubljana, Narodna galerija, 2005.

Parafrazirajući pohvalu pape Urbana VIII. Barberinija upućenu mladom Gianu Lorenzu Barberiniju, mogli bismo u zaključku reći još samo ovo: Katarina Horvat Levaj, Doris Baričević i Mirjana Repanić Braun su sretne

što su odabrale Sv. Katarinu kao predmet istraživanja, ali su Sv. Katarina, a i cijela povijesnoumjetnička zajednica još sretnije zbog toga susreta. ×